

Ajankohtaisesti verkosta ja sen tutkimusmenetelmistä

LAAKSONEN, SALLA-MAARIA, JANNE MATIKAINEN & MINNA TIKKA (2013; toim.). *Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. 376 s. Vastapaino, Tampere.

Internetistä on muotoutunut olennainen osa arkea: niin päivittäinen tiedonetsintä, kulutus kuin sosiaalinen elämäkin ovat siirtyneet enenevässä määrin virtuaaliseen ulottuvuuteen. Verkko on myös tavalla tai toisella osa yhä useampaa tutkimusta. Kun yksi toteuttaa kyselytutkimuksensa sähköisesti ja toinen kerää aineistonsa sosiaalisesta mediasta, on aiheellista pohtia, missä määrin vanhat menetelmät soveltuvat uuteen toimintaympäristöön – ja toisaalta, mitä uutta verkko tutkijoille tarjoaa.

Näiden kysymysten äärellä ollaan viestintätieteilijä Salla-Maaria Laaksosen ja kollegoiden toimittamassa tuoreessa teoksessa. Teokselle on tilausta, sillä se on ensimmäinen suomenkielinen menetelmäopas verkon ja sosiaalisen median tutkimukseen. Se lähestyy aihetta ilahduttavan monipuolisesti pureutuen verkkoon niin tutkimuksen välineenä, kohteena, lähteenä kuin paikkanaakin – tutkimusta tehdään siis sekä verkossa, verkosta että verkolla.

Koska verkko on muotoutunut niin kiinteäksi osaksi kulttuuria ja yhteiskuntaa, sitä ei voi enää ”eristää omaksi tutkimusalueekseen” (s. 13). Siten internet ja sosiaalinen media tarjoavat edellytykset hedelmälliselle monitieteelliselle vuoropuhelulle. Teos esitteleeekin laajan kirjon lähestymistapoja aina internetin historiallisesta tutkimuksesta verkostanalyysiin ja pelitutkimukseen. Täysin tyhjentävä teos ei ole, vaan tarjolla on nimen mukaisesti ”otteita”. Silti on harmillista huomata, että maantiede ei teoksessa näy. Jäinkin pohtimaan, mielletäänkö internet yleisesti niin riippumattomaksi maantieteestä, ettei maantiede tunnu tieteenalanakaan olennaiselta aihetta käsiteltäessä. Maantieteellä on kuitenkin vahva yhteys aihepiiriin: esimerkiksi paikkatieto hyödynnetään lukuisissa verkkopalveluissa ja kulttuurimaantieteellinen peruskäsitteistö tiloineen ja paikkoineen on relevantti

myös verkkoa tutkittaessa. Vastaavasti maantieteilijöitä kannustaisin verkon yhä vahvempaan soveltamiseen sekä tehdyn tutkimuksen ponnekkaampaan esiin tuomiseen monitieteisissä konteksteissa. Toivoisinkin, että kehittyvän alan tulevaisuissa oppaissa esiteltäisiin myös maantieteellistä tutkimusta aiheesta.

Kirjan 16 artikkelia jakautuvat viiteen temaattiseen osioon. Avausosio johdattelee lukijan internet-tutkimuksen lähtökohtiin: kirjan toimittajat esittelevät alan keskeisiä näkökulmia ja mediatutkija Susanna Paasonen tarttuu verkon ja sen tarjoamien aineistojen erityispiirteisiin. Tämän jälkeen osiot on omistettu kyselytutkimuksille, kulttuuritutkimukselle, vuorovaikutuksen ja verkostojen tutkimukselle sekä käyttäjien ja teknologioiden kohtaamiselle esimerkiksi interaktiivisten pelien ja verkkopalveluiden konteksteissa. Sisällön jäsentelyssä teos onnistuu vaihtelevasti. Esimerkiksi verkkokyselyihin keskittyvä osio on erinomaisen eheä. Myöhempien osioiden rajat ovat häilyvämpiä, ja samaa aihepiiriä sivuavat artikkelit eivät aina nivoudu yhteen täysin saumattomasti. Lukijana olisin arvostanut myös langat yhteen kietovaa päättelmalukua kirjan loppuun – nyt lukukokemus päättyy hieman töksähtäen.

Toisaalta monet sisällölliset tekijät tukevat kokonaisuutta. Esimerkiksi johdanto-osion artikkelit luovat vahvan pohjan aihepiiriin ja ilmiön ymmärtämiselle ja myöhempien artikkelien lukemiselle. Verkolle leimallinen teknologian ja kulttuurin symbioottinen suhde pidetään onnistuneesti esillä läpi teoksen. Artikkelit osoittavat, että verkkoa hyödyntävä tutkimus on pitkälti sekoitus uutta ja vanhaa. Monet tutkimusaiheista, esimerkiksi tekstiaineistot ja ihmisten käyttäytyminen, ovat pohjimiltaan samoja kuin ennen verkkoa tai sen ulkopuolella. Uusi teknologinen ympäristö on kuitenkin paitsi muovannut niiden ilmenemismuotoja myös luonut uusia teknisiä edellytyksiä niiden tutkimiseen. Vaikka monet ”perinteiset” metodologiat ovat päteviä myös verkossa, tekijät huomauttavat niiden menestyksekkään soveltamisen edellyttävän verkon erityispiirteiden ymmärtämistä.

Monelle tutkijalle verkko on ensisijaisesti teknologien työkalu. Tyypillisenä esimerkkinä tästä ovat yhä useammin (myös) sähköisesti toteutettavat kyselytutkimukset. Niitä ruotivassa osiossa punnitaan muun muassa verkkokyselyiden etuja ja haasteita perinteisiin postikyselyihin nähden sekä pohditaan e-lomakkeiden visuaalista toteutusta vastaajapsykologisesta näkökulmasta. Vastaavasti verkostoaanalyysia käsittelevä artikkeli tarjoaa varsin yksityiskohtaiset ohjeet analyysissa etenemiselle. Laskennallisiin aineistoihin ja menetelmiin keskittyneet artikkelit ovatkin kiitettävän käytännönläheisiä.

Teknologisen ulottuvuutensa ohella verkko on kuitenkin myös sosiaalinen ympäristö, jossa kulttuuri muotoutuu. Siten virtuaaliyhteisöistä ja verkkokeskusteluista on tullut suosittuja tutkimusaiheita, ja muun muassa etnografista metodologiaa on sovellettu *online*-ympäristöihin. Aihetta esittelevissä artikkeleissa painotetaan, että yhteisöllisyyttäkin tutkittaessa on olennaista ymmärtää, millaisen kehysten verkkopalvelun teknologia ja arkkitehtuuri muodostavat käyttökokemukselle ja käyttäjien keskinäiselle kommunikaatiolle. Samalla kirjoitukset kyseenalaistavat eron teon virtuaali- ja reaali maailmojen välillä; käytännössä molemmat vaikuttavat toisiinsa. Kokonaisvaltainen käsitys verkkopalveluiden merkityksestä ihmisten arjessa vaatii siksi usein verkkoetnografian lisäksi kohtausia myös fyysisessä maailmassa.

Netin näennäinen helppous tutkimusvälineenä ja -ympäristönä saattaa joskus olla myös sen kirous. Digitaalisen kulttuurin tutkijoiden Riikka Turtiaisen ja Sari Östmanin artikkelissa fiktiivinen esimerkki aineistoaan verkkokeskusteluista keräävästä graduntelijästä havainnollistaa aiheellisesti, kuinka aineiston avoin saatavuus ei automaattisesti tee sen käytöstä eettisesti ongelmatonta. Myös verkossa tutkijan tulee olla tietoinen roolistaan aineiston synnyssä erityisesti keskusteluun osallistuessaan. Hänen on myös otettava huomioon tekijänoikeudet sekä arvioitava tarkkaan aineiston arkaluonteisuutta tutkittavien ihmisten kannalta: missä määrin esimerkiksi rekisteröitymistä vaativan vertaisverkon keskustelijat pitävät tuottamiaan kirjoituksiaan julkisena tietona? Etiikka on esillä myös tietojenkäsittelytieteilijä Antti Ukkosen isoja laskennallisia käyttäjätietoaineistoja käsittelevässä artikkelissa. Esimerkiksi aukot hakukonelokien ja sosiaalisen median aineistojen anonymisoinnissa saattavat johtaa kohtalokkaisiin seurauksiin. Tutkijan eettistä vas-

tuuta lisää se, että moni nettisurffaaja ei välttämättä tiedosta, että hänen verkkoon jättämänsä jäljet voivat päätyä tutkimuskäyttöön. Ukkosen huomioi lyhyesti myös aineistojen hallinnan laajemman mittakaavan. Koska suurimmat datamassat ovat suuryritysten omaisuutta, on yrityksillä samalla valta sanella aineistojen saatavuuden ehdot. Asetelma saattaa johtaa tilanteisiin, joissa tietojen käyttö kaupallisiin tarkoituksiin on akateemista yhteistyötä mielekkäämpää.

Teoksen kieliasu on onnistuttu pitämään pääsääntöisesti selkokielisenä siitä huolimatta, että englanti ja uudissanat dominoivat alan terminologiaa. Lukijaa palvelee myös teoksen lopusta löytyvä sanasto, joka selventää yleistajuisesti *meemien* ja *hashtagien* merkityksen ummikollekin. Useissa artikkeleissa keskeinen menetelmällinen anti on summattu käteviksi, helposti hahmotettaviksi muistilistoiksi. Teoksen eheyttä olisi edistänyt entisestään, mikäli käytäntöä olisi sovellettu koko kirjassa ja muistilistojen visuaalinen ilme olisi yhtenäistetty – nyt osa niistä on erillisissä laatikoissa, osa puolestaan tekstin seassa ranskalaisin viivoin listattuna.

Joistain teknisistä ja sisällöllisistä epätasaisuuksistaan huolimatta teos antaa lukijalle runsaasti välineitä verkon soveltamiseen tutkimuksessa. Syvemmälle yksittäisiin teemoihin havittelevaa lukijaa ohjaavat puolestaan eteenpäin artikkelien laajat bibliografiat. Kaiken kaikkiaan teos on helposti lähestyttävä johdatus verkkotutkimuksen moniin mahdollisuuksiin. Se toimii myös valikoiden luettuna, joten sen voi kuvitella palvelevan hyvin esimerkiksi menetelmäopetuksen lukemistona. Menetelmäopin ohella kirja suo lukijalleen oivalluksia netin roolista yhteiskunnassa sekä omassa arjessa.

Verkko uudistuu ja muovautuu kiihkeällä tahdilla sekä teknologiana että kulttuurisena ilmiönä. Tämä tekee siitä haastavan aiheen käsitellä. Siten myös tämän teoksen sisällöstä osa on vaarassa vanhentua nopeasti. Nähtäväksi jää, kuinka hyvin teos kestää aikaa. Selvää kuitenkin on, että Laaksonen kollegoineen on toimitannut menetelmäkirjamarkkinoille ajankohtaisen, tarpeellisen ja tutustumisen arvoisen teoksen.

TAINA RENKONEN

*Pelitoiminnan tutkimussäätiö /
Geotieteiden ja maantieteen laitos,
Helsingin yliopisto*

